

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION



עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

רבדי הנפש השונים מדברים בחלום /עדית אנקורי

הרצאה ב"בית הראשונים" במסגרת יום עיון על הנושא **פנים רבות לחלום** 11.04.03

בלילה נפתח חלון אל רובד של מציאות נפשית, שהוא עצמו רב רבדים, והוא עולם מלא צורות, צבעים, התרחשויות, רגשות. חומרי החלום לקוחים מהמציאות שמוכרת לנו, אך החיבור ביניהם הוא יצירתי עד אין סוף. בשל העושר והעומק של עולם החלום, אף פעם לא ניתן להבין אותו במלואו ואף פעם לא ניתן להקיף את כל מהותו. כל אחד לשיטתו יגלה בו פנים שונות. היום נתנסה בהסתכלות על אותו חלום מנקודות מבט שונות, מתוך גישות תיאורטיות וטיפוליות שונות. החלום הוא של מתנדבת ואנחנו לא יודעים עליה שום פרטים, חוץ מזה שהיא סטודנטית בת 22. אני אתיחס לחלום מההבט היונגיאני.

החלום

אני, אמא שלי, דודה וסבתא נוסעות עם אבא במכונית מאוחר בערב. אבא ממחר לעבודה, ובמקום להסיע אותנו הביתה, מוריד אותנו באזור לא סמפטי במיוחד, שממנו נוכל לקחת אוטובוס, או ללכת ברגל. חושך, והאזור נראה מאוד מאיים. ארבעתנו מנסות להחליט באיזו דרך ללכת, וסבתא אומרת שקשה לה והיא רוצה לנסוע באוטובוס. פתאום אמא נעלמת. אני מתחילה לצעוק: אמא, אמא, איפה את. ואין תגובה. הייתי בטוחה בחלום שאמא החליטה ללכת לבד, אז אמרתי לדודה שהיא בטח נכנסה לאיזה חנות. רציתי להתקשר לפלאפון שלה, אבל הבחנתי שאין לי מאיפה להתקשר, ואז החלטנו להמשיך ללכת. פתאום אני מסתובבת ורואה שבפינה חשוכה מאוד, על פח זבל ירוק גדול, נמצא התיק שלה, ועליו אני מזהה את המפתחות שלי. אני מתחילה לרוץ ולצעוק שוב פעם, ואני רואה שאיש גבוה עם שיער ארוך ומתולתל מחזיק אותה. כשאני מתקרבת הוא משחרר אותה ומתחיל להתקרב אלי. הוא מתקרב ומתקרב ואני נהיית אילמת ולא מצליחה להוציא מלה. והוא שוב מתקרב ונהיה מפחיד יותר ויותר, ואני נהיית משותקת ולא מצליחה לזוז ולצעוק, עד שהפחד גובר עלי ואני מתעוררת. הערה: אבא, אמא, דודה וסבתא-זאת כל המשפחה שלי.

אני רוצה להתייחס למוטיבים המרכזיים של החלום שלפנינו, ולעשות הקבלה ביניהם לבין מיתוס יוני קדום, המיתוס על האלה האם דמטר ובתה פרספונה.



המיתוס הועלה עלה כתב במאה השמינית לפנ"הס. האלה דמטר היא אלה שמאופיינת על ידי האמהות שלה. היא אמא טבע, אלת האדמה המעובדת, היא אם התבואה, והיא אם לבתה היחידה פרספונה. על לידתה של פרספונה מספרת המיתולוגיה, שזאוס אבי האלים חשק בדמטר, אך היא סרבה לו והפכה את עצמה לפרה. זאוס הערים עליה והפך את עצמו לפר, וכך נולדה פרספונה. דמטר ופרספונה כמעט לא נפרדו זו מזו. הן היו נתונות בעולם מטרארכלי, סגור ושמור. יום אחד בלטה פרספונה בלי אמה, עם חברותיה בשדה. הן השתעשעו וקטפו פרחים. לפתע ראתה פרספונה נרקיס מדהים ביופיו. היא התכופפה לקטוף אותו אך האדמה נפערה תחתיה, והדס, אל השאול, חטף אותה, הושיב אותה במרכבת זהב רתומה לסוסים שחורים וטס אותה אל השאול. זו היתה מזימה מתוכננת מראש. האדס חשק בפרספונה ורצה שתחיה לצידו בממלכתו, וזאוס, בא לעזרתו. הוא הורה לגאיה, האדמה, להוציא מתוכה את הנרקיס המקסים שיפתה את פרספונה. פרספונה הנחטפת זעקה זעקות מרות, שהדהדו בעולם כולו, אך היא הלכה ונעלמה במעבה האדמה.

יש כמובן הבדלים תוכניים וצורניים בין החלום לבין המיתוס, אך יש דמיון במוטיבים המרכזיים. בשניהם קיים בתחילה מצב שאנחנו יכולים לכנות אותו מצב מטריארכלי, המצאות בסביבה אמהית נשית וקשר חזק אם בת. גם בחלום וגם במיתוס יש הפרה של הקשר החזק הזה, ובשניהם מופיע גבר שנחוה כשלילי, גבר חוטף. גם בזירת האירוע יש דמיון. מוטיב החושך קיים בשני המקומות. החשכה שמתחת לאדמה במיתוס, והלילה החשוך בחלום. המוטיבים שהזכרתי הם מוטיבים טיפוסיים גם למיתוסים ולאגדות בתרבויות שונות וגם לחלומות של נשים. בחלומות של נשים מופיע הרבה פעמים הקולקטיב המטריארכלי. הרבה מאוד פעמים מופיע בחלומות של נשים גבר שנחוה בחלום כמאיים: פורץ, אלים, גונב, אונס. ופעמים רבות מופיעים באותו חלום שני המוטיבים האלה הקולקטיב המטריארכלי והגבר המאיים, כמו בחלום שלפנינו. במיתוסים, באגדות ובטקסים שונים, חטיפת האשה קשורה למעבר מהעולם המטריארכלי או מבית ההורים אל בן הזוג הגברי. אפשר להזכיר בהקשר זה את המיתוס על אמור ופסיכה, שבטח רבים מכם מכירים. בת"נך בספר שופטים מסופר: "ויאמרו, הנה חג ד' בשילה מימים ימימה. ויצו את בני בנימין לאמור, לכו וארבתם בכרמים וראיתם והנה אם יצאו בנות שילה לחול במחולות, ויצאתם מן הכרמים וחטפתם לכם איש אשתו מבנות שילה והלכתם ארץ בנימין". מעניין, שטקס חטיפה בהקשר לנישואים נשמר עד היום בכפרים הצ'רקסיים בארץ. בחירת בן, בת הזוג בכפרים האלה היא חופשית ובני הזוג מקיימים רמה מסוימת של קשר לפני הנישואים, אבל עד היום נשמר טקס סמלי של חטיפה. החתן וחבריו באים לבית הכלה "חוטפים" אותה, מתרחקים קצת ממקום הישוב ויורים באוויר כדי להודיע לכל הכפר שכלה נחטפה.

אם הנפש האנושית שמרה על המוטיבים האלה והיא מעבירה אותם מדור לדור באגדות, במיתוסים, בטקסים ובחלומות, כנראה שמוטיבים אלה מבטאים דברים בסיסיים של הנפש.

על תופעה זו של הופעת אותם מוטיבים במקורות שונים הסתמך יונג כבסיס לפתוח התפיסה הארכיטיפית שלו.

אני אגיד כמה משפטים על הנחות היסוד של התפיסה היונגיאנית, בשביל אלה שהדברים לא מוכרים להם.

בראשית המאה העשרים, לפני כמאה שנים, יונג עבד בבית חולים לחולי נפש בשווייץ. במהלך עבודתו הוא שם לב לכך, שבהלוצינאציות של החולים שלו מופיעים דימויים ומוטיבים בעלי דמיון רב למוטיבים שנתן לפגוש אותם בתחומים שונים: בדת, במיסטיקה, במיתוסים עתיקים, באמנות. בהמשך חקירתו גילה שבתוצרים נפשיים של אנשים בני זמננו כמו חלומות, סימפטומים, יצירות אמנות, מופיעים מוטיבים ודימויים, שמופיעים גם במיתוסים עתיקים מאד, בצירי מערות, בפולחנים, באגדות עם, וזה אצל עמים שונים ובתרבויות שונות ברחבי העולם כולו. יונג עשה עבודת שדה גדולה. הוא השתדל להגיע למקורות עצמם. הוא הגיע לשבטים ששימרו את תרבותם המקורית, חקר תרבויות ותורות עתיקות, ואסף כמות גדולה מאד של עדויות על דמיון במוטיבים ובסמלים גם במקומות שונים בהם קשה לחשוב על קיומה של השפעה תרבותית. יונג היה תלמידו של פרויד, והוא קיבל באופן בסיסי את תגליותיו הגדולות של פרויד, אך סלל מתוכן, דרך חדשה משלו. על סמך הגילויים שלו, הניח יונג ששכבת הלא-מודע שגילה פרויד אינה השכבה היחידה, ואינה השכבה העמוקה ביותר של הלא-מודע האנושי. ללא מודע שגילה פרויד קרא יונג לא-מודע אישי, והניח קיומה של שכבת נפש במעמקי הלא-מודע שלנו, שהוא קרא לה הלא-מודע הקולקטיבי. זאת משום שהיא קיימת אצל כל בני האדם, ללא הבדל תקופה, גזע או תרבות. תכניו של הלא מודע הקולקטיבי הם הארכיטיפים, שמכילים את ההתנסות של הנפש האנושית משחר קיומה, וכל אחד מאתנו בא לעולם מצויד במטען עשיר זה.

בהתאם להנחה זו, החלום, כתוצר של הלא-מודע, מספר לא רק על הדחקות אישיות אלא גם על המטען שאצור בנפש מקדמת דנא. ביצירת החלום, שותפים כל רבדי הנפש. ומעמקי הלא-מודע הקולקטיבי, מטעינים אותו באוצרות הידע שטמון בהם, וזה נותן לחלום איכות של ידיעה והדרכה שמעבר לידיעת האגו והמודעות שלנו. החלום מגיב לחיים המודעים, להתנהגות שלנו באופן מאזן ומתקן. בשונה מפרויד, יונג אמר שהחלום מוליך אותנו לא רק לסיבות הדברים אלא פניו צופות גם קדימה. הוא מעין רופא פנימי, מאבחן ואף מציע את כוון הריפוי. בשל העומקים האין סופיים מהם שואב החלום את תמונתו, נשאר חלק גדול ממנו מעבר ליכולת התפיסה וההבנה שלנו. החלום הוא סוד, שמשהו ממנו מתפענח לנו והרבה נשאר נעלם.

שהייתי פסיכולוגית מתחילה ומטופל היה אומר את שלוש המילים: "יש לי חלום". הייתי מרגישה רגשות מעורבים: התרגשות וסקרנות לקראת הפלא שעולה מתוך הלא מודע מצד אחד ופחד שלא אצליח להבין את החלום מצד שני.

השנים לא מקהות את הפליאה מול המסתורין הזה. קצת ניסיון מצטבר, ובעיקר גדלה ההכרה בגבולות היכולת של המודע שלנו להבין באופן מלא את החלום. בנוסף לאי היכולת להבין את מלוא המשמעות של החלום, מה שאנחנו מנסים לעשות כאן היום לוקה במגבלות נוספות. אנחנו מנסים להתייחס לחלום ללא החלום, וזה בשום פנים ואופן לא מצלם את העבודה שנעשית בחדר העבודה. במהלך עבודה טיפולית החלום הוא

חלק ממכלול, ובניסיון להבין אותו אנחנו נעזרים בהיכרות שלנו עם החולם, ובאסוציאציות שלו לחולם.

מצוידת בכל ההסתייגויות האלה אני אנסה בכל זאת לפרש את החולם שלפנינו, והניסיון שלי ישען על התפיסה הארכיטיפית, על פיה לחלום שניזון מאוצרות הידע של הלא מודע, יש משמעות מסוימת גם כישות עצמאית.

על פניו נראה שהחולם רווי איום וסכנות. יש בו שרשרת אירועים שליליים. אבא לא דואג לביטחון הנשים. הוא נוטש אותן באזור מפוקפק. מופיע גבר, שחטף את אמא, ומחזיר אותה, כנראה רק כדי לחטוף את הבת.

אם אנחנו מסתכלים על החולם כמצלם את תמונת הנפש מההווה לאחור, אנחנו יכולים לראות כאן תלות של החולמת באם, חווית נטישה על ידי ההורים, פחד מהגבר. אבל אם החולם צופה גם קדימה, נוכל לראות אותו בראיה נוספת. ההנחה שלי היא שלמרות התמונה המאויימת של החולם הזה, הוא מספר על מגמה התפתחותית של החולמת, אם כי בינתיים היא רק נרמזת.

אני אספר כעת שוב את סיפור החולם, הפעם מנקודת מבט פרשנית, תוך התייחסות לפרטי החולם ולסמלים של החולם. המשפחה המורחבת נמצאת כולה יחד באוטו. שעת ערב מאוחרת. אבא ממחר לעבודה. החולם הוא מספר סיפורים מוכשר. אין אצלו מלה מיותרת, וכל פרט משמעותי. בפרטים שהוא בוחר הוא יוצר דקויות של אפיונים ושל מצבים. למשל, לו היה נאמר בחולם רק שהאב ממחר, המשמעות לא הייתה כמו זאת כאשר נאמר שהאב ממחר לעבודה. זה שהאב פונה לעניינים פרודוקטיביים, שהם למען המשפחה זו אינפורמציה חשובה. אם כך, האם הוא מזניח ונוטש, או תומך ועוזר? האב משאיר את חבורת הנשים במקום לא סמפטי, והמטרה של הנשים היא לחזור הביתה, למקום המוכר והבטוח. יש לנו כאן שתי מהויות מנוגדות. מול הבית הבטוח והמוכר יש לנו, חושך, ומקום לא ידוע ומעורר חששות. החולם מדבר בשפת סמלים, שהיא שפה מאוד מרוכזת, מעט המחזיק את המרובה. זו השפה בה מתבטא הלא מודע. אני אגיד כמה מילים על סמל הלילה, ועל עולם הסמלים בכלל. משחר קיומו מתהלך האדם על פני האדמה. הוא רואה את תופעות הטבע השונות, את בעלי החיים והצמחים, את התחלפות העונות, את התחלפות היום בלילה. מאז ומתמיד אנחנו, בני האדם, מוצאים דמיון בין חוויותינו הנפשיות לבין תופעות העולם שסביבנו. הטבע הפנימי רואה את עצמו בטבע החיצוני, ואובייקטים שונים ותופעות שונות נבחרים לסמל מהויות בתוכנו. האדם חווה את היום ואת הלילה כשתי חוויות שונות בתכלית. ביום הדברים נראים, בהירים ומובחנים, והלילה עוטף הכל במעטפת כהה. רק טבעי הוא שאנחנו משליכים על הלילה את חווית המסתורין של הבלתי ידוע, את החלקים הפחות מוכרים ופחות מודעים לנו בתוך עצמנו, כלומר את הלא מודע שלנו.

נחזור לחולם. הפעולה של האב הכבידה על החזרה הביתה ויצרה מצב של כניסה אל הבלתי ידוע, או אל הלא-מודע. החולמת נמצאת עם הדמויות שהן מן הסתם הקרובות לה ביותר. ארבע נשים ושלושה דורות. מעין רחם אמהית. חבורה מטריארכלית כזאת אמורה להוות הגנה של בטחון, אך בהמשך מסתבר שלא כך הדבר. במצב זה בו אין אפשרות להיאחז בסמלי הביטחון מופיעה בחולם השאלה של בחירת הדרך: "אנחנו מנסות להחליט באיזו דרך ללכת". הדרך כסמל מתייחסת לכל מהלך של שנוי, בחירה, התפתחות, שאנחנו עומדים בפניהם, וחיפוש הדרך לא יכול להופיע כשאנחנו מוכלים ומרגישים בטחון מלא.

האירוע הקשה הבא בחלום הוא היעלמות האם, ואני רוצה להמשיך ולטוות את ההנחה על מגמה של התפתחות. הצעקות של הבת: "אמא!" "אמא!" מעבירות אלינו חוויה של מצוקה. אך שוב, אם נשים לב לא רק לאירועים אלא לאופן בו הם מסופרים, נראה איזה מילים שם החלום בפי הבת לגבי העלמות האם: "הייתי בטוחה שאמא החליטה ללכת לבד, אז אמרתי לדודה שהיא בטח נכנסה לאיזה חנות". כלומר, אמא, כמו אבא הלכה גם היא לענייניה. יתכן שהיא חושבת שלא מוכרחים ללכת יחד, אלא כל אחד יכול ללכת לדרכו או בדרכו.

בשל החוויה הקשה של החולמת, קשה אולי לראות חלום כזה כמרמז על התפתחות עתידית, כמספר על משהו חדש שמצפה בפתח, אבל החלומות מספרים לנו תמיד משהו נוסף על מה שהמודע שלנו יודע. וכאן נחלצים לעזרתנו גם סיפורים דומים שהנפש האנושית דאגה לשמרם ולהעבירם מדור לדור. כבר אמרנו שמה שלא כלה עם הזמן, אלו הדברים שמספרים אותנו. את הפחדים שלנו, את הכמיהות שלנו, את הבעיות שלנו ואת מגמות ההתפתחות שלנו. שלגיה, סינדרלה, ויפהפיות אחרות מעולם האגדה, כולן מתחילות את מסען מתוך עולם מטריארכלי ונאלצות להיפרד מהאם הטובה, שאת מקומה תופסת האם הרעה. כך נפתח ספור סינדרלה למשל: היה היה איש, שאשתו מתה והוא נשא אשה שנייה שהייתה גאוותנית ומרשעת מאין כמוה. היו לה שתי בנות בדיוק כמוה רשעות וגאוותניות, והייתה לאיש גם בת מאשתו הראשונה שנחנה בטוב לב ובמתיקות, אותן קבלה מאמה, שהייתה היצור הטוב ביותר בעולם.

העלמות האם הטובה היא שמניעה את מסעה של הגבורה. הגיבור והגיבורה באגדות מסמלים את החלק המשתנה ומתפתח אצל כל אחד ואחת מאתנו. אצל אם רק טובה אי אפשר לגדול. הביטחון עלול להיות גם עוצר ומשמר. בחלום, האם נעלמת והחבורה הנשית שנשארת לא מגלה כוחות של יוזמה ושל התמודדות. הן לא יודעות איך להיחלץ מהמקום הלא נעים והן לא מצליחות להתקשר עם האם. אולי זו דרכו של החלום לומר לחולמת, שהמעטפת ששירתה אותה והוותה לה מקור של בטחון כבר אינה משרתת את הצרכים ההתפתחותיים שלה היום.

יתכן שהחלום מצלם מציאות בה האם מוכנה לפרידה יותר מהבת, ואנחנו כמובן לא יכולים לדעת את זה בלי שנדבר עם החולמת. אך מה שאנחנו יכולים לראות גם בלי החולמת הוא, שהלא מודע שלה מפיק את מוטיב העלמות האם הטובה. בראיה כזאת של תכני החלום, ההזרקות אל הלילה המאיים עשויה להיות כניסה אל הלא-מודע לצורך התפתחות והנטישה עשויה להיות פתח לשינוי. אירועי החלום מנעו מהחולמת לחזור עם החבורה הנשית לבית ההורים, כנראה משום שעליה להיפתח לדרך חדשה, ורמזים לכך נמצא בהמשך החלום.

בהמשך החלום מופיע משפט שמקדים את הופעת הגבר והוא עמוס בסמלים: "בפינה חשוכה מאוד, על פח זבל ירוק גדול נמצא התיק של אמא, ועליו אני מזהה את המפתחות שלי". הסמלים שמופיעים כאן הם: שוב החושך, הפעם פינה חשוכה מאוד, פח זבל, התיק של אמא והמפתחות של החולמת.

כל פריט בחלום הופך לסמל והוא משמעותי להבנת המכלול. לא פעם פגשתי בחלומות של אנשים את פח הזבל בנקודת צומת התפתחותית. על זה אנחנו יכולים פשוט לומר: אי אפשר להתפתח בלי להתלכלך. התפתחות ועצמאות נרכשות במסע שעובר דרך הלכלוך, דרך הארציות וקשיי היום יום. המפתחות של החולמת הם הפריט היחיד שברור שהוא פריט אישי שלה. אינפורמציה מפי החולמת הייתה מדייקת עוד יותר את המשמעות של

המפתחות. האם אלו מפתחות של מכונית? של דירה שלה? של בית ההורים? אך גם באין אינפורמציה כזאת אנחנו יודעים שיש לה מפתחות אישיים משלה. אבל המפתחות שלה מונחים על התיק של אמא. בתיק שלנו יש בדרך כלל תעודות מזהות, לכן הוא קשור בזהות שלנו. כנראה שההתפתחות תחייב את החולמת להפריד את המפתחות שלה מהתיק של אמא, להבחין את עצמה מהזהות של אמא, לקחת את המפתחות שלה אתה כדי לפתוח ערוצים משלה.

החלום מסתיים בפחד מהגבר המאיים. באגדות שהזכרנו, היעוד של מסע הגיבורה הוא לפגוש את בן הזוג הגברי. גם האדס, שליט המתים חסר הרגשות, וגם הגבר בחלום שלפנינו הם לא בדיוק הנסיך מהאגדות, או נסיך החלומות. ככל שהאשה רחוקה יותר מהאפשרות להיפרד מהעולם המטריארכלי, כך מצטיירת הדמות הגברית כיותר מאיימת. אבל נפנה שוב אל החלום ונראה את תאור הגבר. חזותו של הגבר היא לאו דוקא מאיימת. הוא בעל שער ארוך ומתולתל, גבר בעל חזות נשית, רכה. כנראה שהפחד, עד כדי שיתוק, של החולמת, הוא הפחד שלה להיפתח למה שמייצג הגבר, ושוב, הלא מודע שלה מספר את מה שהמודע לא יודע, שהשד לא נורא כל כך.

החטיפה של פרספונה, שנועדה לחולל שינוי בחייה, הייתה מזימה של זאוס, אביה, ושל האדס. אולי גם בחלום שלפנינו האב והגבר משרתים תוכנית שרוקם הלא-מודע עבור החולמת.

נשאר עוד רגע עם המיתוס על דמטר ופרספונה ונראה מה עלה בגורל הקשר בין הבת והאם שהופרדו בכוח. דמטר האומללה שמעה את הזעקות אך לא ידעה לאן נעלמה פרספונה. כאב חד פילח את לבה. היא קוננה קינות מרות על בתה, ועפה כציפור לחפש אותה. בזעמה הזניחה את תפקידה כאלת הטבע, וכל הצמיחה יבשה וקמלה. אני לא אספר את כל תלאותיה של דמטר. בסופו של דבר מצאה את בתה האבודה ולשמחת שתיהן לא היה קץ. אבל, דמטר לא יכלה להשיב אליה את בתה, מאחר שפרספונה אכלה גרגרי רימון שנתן לה הדס, ובכך נשארה שייכת לעולם השאול. דמטר פנתה במצוקתה אל זאוס. זאוס שמזימתו פתחה את שרשרת האירועים הוא גם שהביא לסיום של פשרה. הוא פסק שפרספונה תבלה מעתה שני שלישי של השנה עם אמה על פני האדמה, ושליש אחד בשאול. הבת הושבה לאמה באופן חלקי. כלומר, התרחשה פרידה מסוימת בין האם לבתה. בשונה מהמיתוס, החלום שלנו נשאר בינתיים ללא פתרון. ברגע הקריטי החולמת התעוררה.

לחלומות וגם למיתוסים יש נגיעה במישורים השונים של חיינו, מהמציאות היום יומית ועד לחיי הנפש הנסתרים והעמוקים. אין אחד מאתנו שלא מכיר את הכורח ואת הקושי שבפרידה, מהורים ומילדים. פרידה פיזית ופרידה נפשית. זה תהליך שמתחיל עם צאתנו מהרחם ומסתיים כשאנחנו שבים לרחם האדמה. אין אחד מאתנו שפתור מחיפוש המרחק והקרבה הנכונים לו בכל שלב של חייו.

על פי התפיסה הארכיטיפית, אפילו הדמויות הקרובות לנו ביותר כמו אמא, אבא ובן הזוג, כאשר הם מופיעים בחלומות שלנו מביאים עמם גם מטען ארכיטיפי. הם מביאים את המהות של האמהות ואת המהות של האבהות כפי שהתגבשו במהלך הדורות במאגר הנפשי שלנו. אני לא אוכל במסגרת הזו לדבר על המהות של הארכיטיפים השונים. אני יכולה רק לומר שהנושא המרכזי שפגשנו היום גם בחלום וגם במיתוס, נוגע לא רק לפרידה מהאם לקראת חבור עם בן הזוג. ברמה הארכיטיפית, נוגע נושא זה במישורים שונים של החיים ושל חיי הנפש: בפתוח מודעות, אקטיביות ועצמאות, במעבר מהוויה מעגלית לעולם של גבולות יותר מובחנים, במעבר מזהות עם דמות הורית לפיתוח

האינדיבידואליות.

לסיום אני רוצה להכניס לרגע את החולמת לחדר העבודה, כאילו באה ואמרה לי: "יש לי חלום". כל מה שפרשתי ואמרתי עד עכשיו, היה מהווה אז מעין חומר גלם, אמנם חומר חשוב מאד בעיני, אך חומר גלם בלבד. בטיפול, העבודה על פרטי החלום ועל התכנים הארכיטיפיים נעשית חיה ונושמת רק בהקשר לאישי: אי אפשר להפריד אותה מהכרות עם החולמת, מהתייחסות לקשיים שלה וליכולות שלה, מהכרת עולם הרגשות והעמדות שלה, וכמובן אי אפשר בלי שמיעת האסוציאציות שלה לחלום. רק במהלך טיפול, אפשר לדעת עד כמה היא זקוקה לצעקה "אמא", ומה הוא הקצב שלה, שבו תוכל לעזוב את היד של אמא ולתת יד למטפל שילוה אותה בהתפתחות שלה.